

Nykterhet, fred och folkuppfostran i Edane

En studie om NTO Logen 1217 Thorsborg i Edane mellan 1955 och 1965

Ellie Englund

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Historia med didaktisk inriktning II

10,5 hp

Karolina Wiell

Mikael Svanberg

2023-05-18

Sammanfattning

I denna B-uppsats undersöks hur nykterhetsföreningen NTO Logen 1217 Thorsborg beskrev och bedrev sin verksamhet mellan 1955 och 1964. Detta görs utifrån fyra frågeställningar och utifrån syftet att fylla de kunskapsluckor som finns om nykterhetsorganisationen Nationaltemplarordens historia. Undersökningen bedrivs genom en kvalitativ textanalys. Källmaterialet som utgör undersökningens empiri är hämtat ur NTO Logen 1217 Thorsborgs eget arkiv från de aktuella åren. Undersökningen visar att den undersökta föreningen i huvudsak beskrev och bedrev sin verksamhet på liknande sätt som centralorganisationen gjorde. Dock identifieras i uppsatsen även ett sätt som den undersökta föreningen avviker från centralorganisationen i sättet att bedriva verksamheten. Vidare visar undersökningen att NTO Logen 1217 Thorsborg arbetade för att skapa gemenskap på individ-, grupp- och samhällsnivå. Detta gjorde de genom att ägna sig åt aktiviteter som exempelvis sång, fika och resor. Undersökningen ämnar även granska om föreningens gemenskapsfrämjande arbete kan tolkas som nationalistiskt. I uppsatsens diskuterande och analyserande del dras slutsatsen att arbetet kan tolkas som nationalistiskt. Detta görs genom att undersökningens resultat ställs mot tidigare forskning. Slutligen undersöks det konkurshot som föreningen hotades med 1964. Undersökningen visar att föreningens insamlingsaktion tillsammans med statligt och kommunalt ekonomiskt stöd var avgörande för att rädda föreningens ordenshus från konkurs.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.1.1 Nationaltemplarorden	1
1.1.2 NTO Logen 1217 Thorsborg	2
1.2 Syfte och frågeställningar.....	3
1.3 Avgränsningar	3
1.4 Metod och källmaterial.....	5
1.5 Forskningsläge	6
1.5.1 Gemenskap och nationalism.....	7
1.5.2 Ordenshusen	9
1.5.3 Nykterhetsföreningarnas plats i ett föränderligt samhälle.....	10
2. Undersökning	11
2.1 Hur beskrev föreningen NTO Logen 1217 Thorsborg sin egen verksamhet?	11
2.1.1 Verksamhetsbeskrivningar	11
2.1.2 Tidningsurklipp och korrespondens	11
2.1.3 Protokoll och årsberättelser	12
2.2 Hur arbetade föreningen för att skapa gemenskap?	13
2.2.1 Protokoll och verksamhetsberättelser.....	13
2.3 Hur räddades föreningens ordenshus från konkurs 1964?	15
2.3.1 Protokoll från sammanträde med Brunskogs kommunfullmäktige.....	15
2.3.2 Tidningsurklipp och korrespondens	16
3. Diskussion och analys.....	19
4. Sammanfattning	24
Käll- och litteraturförteckning	

1. Inledning

Kampen för ett nyktrare Sverige har rötter i 1800-talet och pågår fortfarande. Runtom i Sverige finns ännu tusentals engagerade och hängivna individer som kämpar för ett friskare och nyktrare Sverige. Det innebär att det är en tvåhundraårig kamp som genomgått framgångar, motgångar och allt däremellan. I den här uppsatsen undersöks nykterhetsrörelsen med fokus riktat mot en mindre nykterhetsorganisation under en något outforskad tidsperiod, 1950- och 1960-talet. Undersökningen fokuserar på den värmländska tätorten Edane och den lokala föreningen NTO Logen 1217 Thorsborgs kamp i ett föränderligt samhälle. Detta eftersom det inte enbart är början och slutet i en kamp som är av intresse att undersöka, utan även det lilla däremellan.

1.1 Bakgrund

Inledningsvis bör nämnas att nykterhetsrörelsen är en organiserad motståndsrörelse som växte fram som en reaktion mot den höga alkoholkonsumtionen under 1800-talet, först i USA och sedan i Sverige. Utöver att arbeta för ett nyktrare Sverige bidrog nykterhetsföreningarna dessutom till att skapa och sprida den naturpräglade nationalismen i landet. Ett av deras mål var sålunda att forma en frisk och naturälskande svensk befolkning.¹ Nykterhetsrörelsen har således en lång historia ur både ett internationellt och ett nationellt perspektiv. Som framgår i avsnitt 1.2 är syftet med denna uppsats att förklara hur en förening inom nykterhetsorganisationen Nationaltemplarorden (NTO) beskrev och bedrev sin verksamhet mellan åren 1955 och 1964. Nykterhetsrörelsens cirka 200 år långa historia behöver således inte förstås i sin helhet utan fokus ligger på Värmland under 1900-talets mitt. Vidare kommer därför bildandet och struktureringen av NTO att redogöras för att ge dig som läsare en inblick i organisationen och vad den arbetade för. I avsnitt 1.1.2 kommer även en redogörelse ges över den specifika NTO-förening som kommer undersökas i uppsatsen.

1.1.1 Nationaltemplarorden

NTO är en nykterhetsorganisation som bildades 1922 efter att de två separata föreningarna Nationalgodtemplarorden (NGTO) och Templarorden (TO) slagit samman sina föreningar. NGTO hade bildats redan under 1880-talet efter att en grupp människor beslöt sig för att bryta sig ur den desto större organisationen Internationella godtemplarorden (IOGT). Detta efter att meningsskiljaktigheter uppstått om hur IOGT skulle styras. De IOGT-medlemmar som kom att bilda NGTO ansåg nämligen att ordensledningen inte betonade organisationens religiösa inslag nog mycket. De motsatte sig även det faktum att svenska IOGT var underställd dess internationella ledning. 1888 lämnade därför en grupp IOGT-medlemmar organisationen för att skapa NGTO. År 1883 hade även nykterhetsorganisationen Templarorden (TO) kommit till Sverige efter att även de brutit sig ur IOGT i USA. Successivt kom NGTO:s och TO:s verksamheter att bli allt mer lika varandra. Dessutom

¹ Edquist, Samuel (2001). *Nyktra svenskar: Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879-1918*. s. 271.

förlorade båda organisationerna medlemmar. Efter att ha bedrivit sina verksamheter separat i drygt 30 år slog NGTO och TO därför ihop sina föreningar år 1922 och bildade nykterhetsorganisationen NTO. Slagordet i den nya organisationen blev "Nykterhet, fred och folkuppfostran"² och verksamhetens huvudfokus skulle vara nykterhet.³

Slutligen bör nämnas att organisationen NTO genomgick en modernisering under 1930-talet som gällde fram till 1970. Därefter slogs NTO ihop med IOGT och bildade IOGT-NTO 1970. NTO:s modernisering på 1930-talet grundade sig i tanken om att krig och rusdrycker är två huvudorsaker bakom människors sorger, olyckor och nöd. NTO skulle således fokusera sin verksamhet dels på att avskaffa alkohol som konsumeras för njutningens skull, dels att främja freden. Organisationen bestämde i och med detta att NTO:s medlemmar skulle avstå helt från alkohol och att NTO skulle arbeta för att påverka den samhälleliga och kulturella utvecklingen positivt. Detta skulle de göra genom att skapa förutsättningar för en lyckobringande folklig kultur. De menade alltså att samhälls- och kulturutvecklingen kunde påverkas positivt genom att utveckla en folklig kultur som gjorde befolkningen lycklig.⁴

1.1.2 NTO Logen 1217 Thorsborg

NTO Logen 1217 Thorsborg i Edane, Brunskog Värmland, bildades 1905 som ett resultat av ett nykterhetsföredrag som hölls i den värmländska byn Lerhol. Därmed inspirerades 17 personer att bilda en loge inom NGTO:s organisation. År 1922 omstrukturerades logen i enlighet med den nya organisationen NTO. Ett svårlost problem som logen stod inför i samband med sitt etablerande var att hitta en lokal att hålla till i. Det var ett problem för många nykterhetsföreningar att etablera och driva ordenshus. Ordenshus är de lokaler vari ordensföreningar, exempelvis NTO Logen 1217 Thorsborg, bedriver sin verksamhet. Dessa ordenshus kommer beröras vidare i avsnitt 1.5.2 och kommer i denna uppsats benämnas som ordenshus, loger och lokaler. NTO Logen 1217 Thorsborg insåg tidigt att de behövde en egen lokal och lösningen på deras problem blev att bilda en byggnadsförening och köpa en tomt, vilket de gjorde redan 1906. År 1929 renoverade och utvidgade föreningen även lokalen så att den nu kom att rymma 300 sittplatser. År 1957 byggdes även lokalen om igen.⁵ Något som är värt att nämna är att föreningen ägde lokalen Thorsborg men det var även den enda profana samlingslokalen i Edane. Föreningen hyrde således även ut lokalen till organisationer och privatpersoner när den inte brukades av föreningen. Efter ett flertal renoveringar av lokalen hade föreningen skulder som de behövde ekonomiskt stöd för att betala. År 1964 hade föreningen en skuld på närmare 200 000 kronor.⁶ Det var denna skuld som utsatte föreningen för det konkurshot som kommer undersökas i denna uppsats.

² Lindgren, Åke (2001). *Rörelse i tiden: En bok om kampen för ett nyktrare Sverige*. s. 47.

³ Johansson, Hilding (1980). *Folkkrörelserna i Sverige*. s. 27-31 ; Lindgren (2001). s. 47.

⁴ Lindgren (2001). s. 60f.

⁵ Riksarkivet. NTO Logen 1217 Thorborg, Edane, Brunskog (1905-2000): Postvisning. *Riksarkivet*. <https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=Arkis%201182ac44-39c2-466d-8df5-a4165703a877> (Hämtad 2023-03-24).

⁶ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u å.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur en av Värmlands längst aktiva NTO-föreningar beskrev och bedrev sin verksamhet under perioden strax innan NTO blev IOGT-NTO. Detta eftersom det finns kunskapsluckor i historieskrivningen gällande organisationen som är viktiga att fylla för att gynna den allmänna historieskrivningen. Historiker, nykterhetsforskare, anhängare till nykterhetsrörelsen och värmlänningar bör även ges möjligheten att få tillgång till inte bara IOGT:s historia utan även NTO:s. Därför ämnar jag bidra till att fylla dessa kunskapsluckor genom att besvara följande fyra frågeställningar:

- Hur beskrev föreningen NTO Logen 1217 Thorsborg sin egen verksamhet?
- Hur arbetade föreningen för att skapa gemenskap?
- Kan föreningens gemenskapsfrämjande arbete tolkas som nationalistiskt?
- Hur räddades föreningens ordenshus från konkurs 1964?

1.3 Avgränsningar

Tidsperioden avgränsas till 10 år, 1955-1964. År 1955 valdes som startår för denna undersökning eftersom det markerar en ny tid i svensk alkoholpolitik. Historikern Jenny Björkman poängterar i tidskriften *Populär historia* att 1950-talet kännetecknas av den nya alkoholpolitiken. Hon listar motbokens avskaffande 1955, Systembolagets grundande 1954 och Systembolagets etablerande av en ensamrätt på försäljning av starköl, vin och sprit 1954 som markörer för denna nya politik. I samband med motbokens avskaffande ökade även alkoholkonsumtionen med 33 procent i Sverige och ett nytt samhällsfenomen som kom att kallas a-lagare⁷ skapades.⁸ Eftersom den alkoholreform som inleddes 1954 påverkade Sveriges befolkning bör den även ha påverkat nykterhetsföreningarna vilket är varför 1955 utgör ett intressant startår för undersökningen. 1964 valdes som slutår eftersom ordenshuset Thorsborg då stod inför ett konkurshot som hotade NTO-föreningen att upphöra. Årtalet valdes även eftersom en bedömning gjordes att en tidsperiod på tio år underlättar arbetet med att uppfylla syftet. Detta eftersom tidsperioden kan, genom att undersökas med en kvalitativ textanalys, göra undersökningen mer djupgående. Ett större tidsspann hade resulterat i en undersökning av mer översiktlig karaktär och syftet hade riskerat att förbli ouppnått. Att perioden 1955-1964 valdes istället för en annan grundar sig således i uppsatsens syfte och frågeställningar.

Gällande det geografiska området avgränsas uppsatsen till orten Edane. Detta delvis med grund i föreningens långa livslängd. Med startår 1905 var NTO Logen 1217 Thorsborg verksamma fram till år 2000. Med sina 95 verksamma år är det en av Värmlands längst aktiva NTO-föreningar. Föreningens förmåga att bibehålla sin verksamhet i ett föränderligt samhälle och genom de två stora omstruktureringar 1922 och 1970 gör föreningen till ett intressant

⁷ Björkman definierar A-lagare som en grupp människor som samlas utanför Systembolaget med förhoppning om att någon är villig att köpa alkohol till dem. Detta eftersom personal på Systembolaget i och med reformen fick lov att neka försäljning av alkohol till berusade personer.

⁸ Björkman, Jenny, *Populär historia*. Systemskiftet. *Populär historia*. 2004.
<https://popularhistoria.se/politik/systemskiftet> (Hämtad 2023-03-29).

studieobjekt i studiet av nykterhetsrörelsens kamp. NTO Logen 1217 Thorsborg hade dessutom sitt säte i en tätort på landsbygden med sjönära och skogstät läge. Att detta gör föreningen intressant att undersöka grundar sig i tidigare forskning om godtemplarordens naturnära arbete. Historieprofessor Samuel Edquist påpekar nämligen att ett stort fokus inom godtemplarorden var naturen där han påpekar att IOGT sökte sig till landsbygden och naturen. Dessa symboliserade ju ett rent, friskt och framför allt nyktert liv som godtemplarna kom att förespråka. Vidare poängteras att de utflykter som togs i naturen skedde så ofta att de kan liknas vid en ritual.⁹ Eftersom den förening som undersöks i denna uppsats har sitt säte i en sjönära och skogstät tätort på landsbygden är det av intresse att undersöka om dessa tendenser även går att urskilja i NTO Logen 1217 Thorsborg. Genom att avgränsa undersökningen till föreningen i Edane och utesluta studiet av andra NTO-föreningar förbises dock intressanta forskningsresultat som hade varit möjliga att skildra vid studiet av även dessa. Dessa övriga värmländska NTO-föreningar och de föreningar med säte i andra regioner lämnas som möjlighet till ny forskning där min forskning om NTO Logen 1217 Thorsborg i Edane förhoppningsvis kan inspirera liknande undersökningar om andra föreningar.

Uppsatsen avgränsas även gällande forskningsområde där det är nykterhetsrörelsens historia, alltså en gren inom föreningshistoria, som berörs. Nykterhetsrörelsen valdes eftersom den spelar en central roll i svensk historia. Förutom att påverka alkoholpolitiken spelar nykterhetsrörelsen en viktig roll i Sveriges demokratiseringsprocess där föreningar inom nykterhetsrörelsen har bidragit till att organisera folkets vilja, bygga demokratisk vana och skapa samhörighet mellan människor. Nykterhetsrörelsen är en av de största folkrörelserna i svensk historia men i skildringen av nykterhetsrörelsens historia är det främst IOGT som studeras av de för fältet stora namnen. IOGT har varit objekt för ett flertal forskningsstudier där några exempel på studier är de tre doktorsavhandlingarna *Nyktra svenskar - Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879-1918* av Samuel Edquist, *Konsten att bli och förbli folklig - Svenska kyrkans och IOGT:s strategier och omvandling i kampen på offentlighetens arena 1880-1945* av Märith Gunneriusson Karlström och *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället* av Hilding Johansson. Dessa tre studier behandlar IOGT ur olika perspektiv och har använts som utgångspunkt i ett flertal andra nykterhetsrelaterade forskningsstudier. Att NTO fallit i skymundan till förmån för studiet av IOGT har troligen med IOGT:s stora utbredning, höga medlemsantal och höga antal ordenshus att göra. NTO är dock inte helt utforskat. Organisationen har varit objekt för forskningsstudier. Däremot har forskningen kring NTO till stor del begränsats till organisationens mest väsentliga händelser. NTO:s bildande och sammanslagning med IOGT är exempelvis de mest beforskade händelser inom organisationen. NTO:s historia har alltså avgränsat uppsatsen från IOGT:s historia till förmån för den allmänna historieskrivningen.

⁹ Edquist (2001). s. 270.

1.4 Metod och källmaterial

Källmaterialet som utgör empirin för denna uppsats kommer undersökas genom en kvalitativ textanalys. Med detta menas att materialet kommer detaljanalyseras. Målet med detaljanalysen är att ta reda på vad källtexterna uttrycker genom att synliggöra dold och icke-dold information. Dold information är exempelvis outtalade känslor hos upphovsmannen medan icke-dold information är explicit uttryckt.¹⁰ Det källmaterial som kommer användas i denna uppsats är hämtade ur NTO Logen 1217 Thorsborgs eget arkiv. Ur detta arkiv är det föreningens styrelse- och mötesprotokoll från tidsperioden 1955-1964 samt handlingar ordnade efter ämne som kommer utgöra empirin. I volymen handlingar ordnade efter ämne bevaras tidningsurklipp, viss korrespondens och vissa verksamhetsbeskrivningar. Utöver nämnda material finns även exempelvis kassaböcker och revisionsberättelser. Källor som dessa innehåller information om föreningens ekonomi och skulle således kunna användas för att belysa denna. Utifrån uppsatsens frågeställningar och protokollens utförliga beskrivningar av föreningens verksamhet gjordes dock bedömningen att de bör innehålla relevant och tillräcklig information för att besvara uppsatsens frågeställningar. En bedömning gjordes även att arkivvolymen handlingar ordnade efter ämne innehåller nog utförliga beskrivningar över händelseförloppet år 1964 för att besvara uppsatsens fjärde frågeställning rörande konkurshotet.

Rent praktiskt undersöks källmaterialet genom att inledningsvis översiktligt granska det. Detta för att skapa en förståelse över vad källorna innehåller och vad de kan bidra med för slags empiri. Efter att vissa delar av källmaterialet har sällats bort i den första granskningen, exempelvis material som innehåller information utanför den tänkta tidsperioden, inleds en närläsning av det återstående materialet. I detta skede börjar arbetet med att lokalisera texternas innebörd genom att ställa frågor till materialet där exempel på frågor är “Vad uttrycks i texten?”, “Varför sparades källan?” och “Vad vill upphovsmannen säga med källan?”. Källmaterialet ska alltså detaljanalyseras efter dess förmåga att besvara uppsatsens frågeställningar. Till frågeställning nummer ett, gällande hur föreningen beskrev sin verksamhet, är det inte bara ordval som undersöks utan även känslor och tankar hos upphovsmannen. Detta är grunden till varför empirin till denna fråga, som främst består av verksamhetsbeskrivningar, tidningsartiklar och korrespondens, detaljanalyseras med fokus på dels vad upphovsmannen konkret skriver, dels på eventuell dold information.

Källmaterialet till frågeställning nummer två och tre, gällande gemenskap och nationalism, består främst av protokoll. Detta eftersom dessa ger insikt i det konkreta arbetet i föreningen. Även tidningsurklipp, bilder och utsagor kommer detaljanalyseras för att synliggöra hur föreningen har skapat gemenskap. Undersökningen av detta material går ut på att tolka och kategorisera aktiviteter för att lokalisera det gemenskapsfrämjande arbetet. Med aktiviteter menas här exempelvis sångstunder, fester och lekar. Denna tolkning prövas sedan mot resultatet av tidigare forskning i uppsatsens diskuterande- och analyserande del. I den fjärde frågeställningen är uppgiften att undersöka och redogöra hur ordenshuset Thorsborg räddades

¹⁰ Berglund, Louise & Ney, Agneta (2015). *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*. 1. s. 159f.

från konkurs. I praktiken innebär detta att analysera källor som bevarats från händelsen. Dessa källor består främst av tidningsurklipp och korrespondens. Dessa texter analyseras för att dels kartlägga händelseförloppet, dels utröna vare sig det finns dold information, exempelvis att föreningen uteslutit upplysningar.

Valet att använda en kvalitativ metod grundar sig i uppsatsens syfte och frågeställningar. Då uppsatsens frågeställningar söker svar på hur föreningen beskrev sin verksamhet, hur föreningen skapade gemenskap och hur föreningen undvek konkurs hade en kvantitativ metod troligen orsakat svårigheter i att utreda dessa aspekter av föreningens historia. En kvantitativ metod hade dock varit att föredra framför en kvalitativ textanalys om syftet med uppsatsen snarare var att undersöka NTO ur ett strukturellt perspektiv. Med detta menas exempelvis hur organisationen utvecklats i Värmland mellan 1922 och 1970 med fokus på antal loger och medlemmar. Då syftet dock är att undersöka hur NTO beskrev och bedrev sin verksamhet är en kvalitativ metod att föredra. Detta eftersom applicerandet av en kvalitativ metod möjliggör att källornas innebörd synliggörs i högsta möjliga utsträckning. Styrkorna med en kvalitativ textanalys är således att källmaterialet granskas i sin helhet. I närläsningen av föreningens handlingar förbises således ingen vital information. Vad som är vital information avgörs av uppsatsens frågeställningar och syfte.

Slutligen bör källornas tillförlitlighet lyftas. Eftersom uppsatsens empiri endast utgörs av föreningens eget material är det viktigt att beakta att det endast är föreningens perspektiv vi tar del av. Detta är speciellt viktigt gällande den fjärde frågeställningen. Detta eftersom händelsen endast undersöks utifrån de källor som föreningen valt att spara. Dock uppmärksammades vid första granskningen av materialet att föreningen inte bara har sparat sina utsagor gällande händelserna 1964. Föreningen har även sparat exempelvis protokollsutdrag från sammanträden med Brunskogs kommunfullmäktige. Detta är en källa som delger information ur ett mer objektiva perspektiv. I föreningens arkiv ingår även tidningsurklipp där bland annat insändare som ordförande har skrivit har inkluderats såväl som de svar som insändaren har fått av mer alkoholpositiva upphovsmän. Det faktum att föreningen har sparat källor som även talar mot deras sak ger källmaterialet högre tillförlitlighet.

1.5 Forskningsläge

I tidigare avsnitt har det nämnts att det finns kunskapsluckor i historien gällande organisationen NTO. Dessa luckor blir särskilt konkreta i presentationen av forskningsläget. Detta eftersom majoriteten av den forskning som har relevans för denna undersökning berör IOGT. Dock presenteras även forskning som har undersökt NTO och nykterhetsrörelsen som helhet. De forskningsstudier som fokuserar på IOGT presenteras eftersom det går att jämföra resultatet från dessa studier med resultatet från min undersökning. Således kan likheter och skillnader upptäckas. I detta avsnitt kommer den tidigare forskningen redovisas tematiskt. Det första temat berör gemenskap och nationalism inom nykterhetsföreningarna. Det andra berör de ordenshus som föreningarna bedrev sina verksamheter inom och det tredje berör föreningarnas plats i ett föränderligt samhälle. Med ett föränderligt samhälle menas här dels

den nya alkoholpolitiken som beskrevs i avsnitt 1.3, dels det nya massmediesamhället som började utvecklas från och med 1950-talet. I och med att människor fick fler aktiviteter att fylla sin fritid med fick föreningslivet nämligen en högre konkurrens om människors fria tid.¹¹

1.5.1 Gemenskap och nationalism

Att arbeta med att skapa gemenskap inom nykterhetsrörelsens föreningar går hand i hand med den broderskapstanke som genomsyrar rörelsen. Med broderskapstanken menades inom nykterhetsrörelsen att alla medborgare borde ha samma rättigheter och samma människovärde. Att skapa gemenskap mellan människor var då ett verktyg för att uppnå detta.¹² Gemenskapsarbetet var särskilt framträdande på organisationernas lokala arbete. Genom att anordna fester, dricka kaffe och sjunga sånger byggdes en gemenskap upp som nykterhetsorganisationerna snabbt insåg att människor lockades till. Nykterhetsföreningarnas nöjesverksamhet var ofta särskilt uppskattat på landsbygden. Detta eftersom föreningarna där i många fall var ensamma med att erbjuda organiserade nöjen för bygden.¹³

Mycket i det gemenskapsfrämjande arbetet kan dock även tolkas som nationalistiskt. Att exempelvis sjunga svenska folksånger och använda den svenska flaggan under festligheter kan utöver att kategoriseras som gemenskapsfrämjande arbete även tolkas som ett arbete för att skapa en nationell identitet. Syftet med denna uppsats är som tidigare nämnts att undersöka hur en NTO-förening beskrev och bedrev sin verksamhet. Detta fokuseras vidare genom fyra frågeställningar. Frågeställning nummer två och tre söker svar på hur föreningen skapade gemenskap och vare sig detta gemenskapsfrämjande arbete kan tolkas som nationalistiskt. Därför behövs resultat från tidigare forskning som resultatet från min undersökning kan testas mot. Historikern Samuel Edquist undersöker hur IOGT arbetade för att bilda en nationell identitet i sin doktorsavhandling *Nyktra svenskar - Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879-1918* från 2001. Han undersöker även hur denna nationalism förmedlades inom organisationen. Detta gör han för att utreda vilken roll folkrörelserna spelade i skapandet av nationella föreställningar.¹⁴ Resultatet från hans undersökning kommer användas i uppsatsens diskussions- och analysdel för att analysera om det går att urskilja nationalism även i NTO Logen 1217 Thorsborgs gemenskapsfrämjande arbete.

IOGT var en internationell organisation och broderskapstanken var en av dess grundpelare. Eftersom organisationen stod under internationell ledning var svenska IOGT begränsad i sin förmåga att styra organisationen. Något som Edquist betonar är att NGTO ställde sig kritisk till IOGT:s internationella styrning. När NGTO lämnade IOGT på 1880-talet anklagade NGTO IOGT för att vara ofosterländska eftersom de var en internationell

¹¹ Johansson, Hilding (1993). *Folkrörelse, folkstyre, folkhem*. s. 59.

¹² Gunneriusson Karlström, Märit (2004). *Konsten att bli och förbli folklig - Svenska kyrkans och IOGT:s strategier och omvandling i kampen på offentlighetens arena 1880-1945*. s. 153.

¹³ Edquist (2001). s. 23f.

¹⁴ Edquist (2001). s. 12-14.

godtemplarorganisation medan NGTO stod utan internationell ledning. NGTO ansåg sig alltså ha bättre förutsättningar att bedriva sin verksamhet i linje med den nationalistiska andan som började växa sig stor i Sverige mot slutet av 1800-talet. Men trots IOGT:s internationella prägel så kartlägger Edquist organisationens nationalistiska föreställningar och handlingar. Han redogör exempelvis för att den nationalistiska andan är högst framträdande i de dikter som IOGT:s tidningar publicerar. Där fann Edquist att hela 22% av dikterna innehåller känslomässiga anspelningar på det svenska samt att cirka 400 av 800 av organisationens kampdikter innehöll nationalistiska anspelningar¹⁵.¹⁶ I denna uppsats utgör inte NTO:s sång- och diktbok en del av empirin. Eftersom de protokoll som ska granskas dock förväntas innehålla detaljerad information om föreningens möten så kan eventuella fynd rörande sånger och dikter ställas mot Edquists resultat.

Edquist fastställer att godtemplarorden skapade en nationell identitet bland både sina medlemmar och hos icke-medlemmar. Detta gjorde de dels genom att använda svenska flaggan, dels genom att sjunga nationella sånger under sina möten. Nykteristerna var viktiga pionjärer i arbetet att sprida den naturpräglade nationalismen. Detta gjordes bland annat genom de ritualliknande resor som nykterhetsföreningarna gjorde ut i naturen. Syftet med dessa naturresor var enligt Edquist att fly undan städernas buller och istället ta del av den rena naturen. Naturen blev således en del av nykterhetsrörelsens ideologi, nämligen att forma en ny, frisk, stark och framför allt naturälskande svensk befolkning. Nykterhetsrörelsens nationalistiska arbete kom alltså att ha stor påverkan på vad vi idag ser som typiskt svenskt där författaren pekar ut lekar, folkdanser och vandringsvisor som exempel på nykteristernas nationalistiska arbete.¹⁷ Trots att Edquist undersöker den nationalistiska andan i IOGT lyfts hans forskning i denna uppsats för att undersöka om några av de element som han räknar som nationalistiska i IOGT:s även kan återfinnas i NTO Logen 1217 Thorsborg.

Slutligen är en produkt av nykterhetsrörelsens nationalistiska arbete synen på drycken som nationell fiende. Edquist förklarar att det fanns en avskärningsanda i rörelsementaliteten som skapade en atmosfär av *vi* och *dem*.¹⁸ Inom nykterhetsrörelsen sågs alkohol som svenskarnas farligaste fiende. Med alkohol som fiende blev nykterhetsrörelsen därför utmålade som landets räddare. Till denna åsikt tillkom även ett fördömande från nykterister gentemot människor som inte delade denna åsikt. Vare sig om dessa människor inte insåg faran i alkoholkonsumtionen eller om de talade för dryckenskapen så visar Edquists undersökning att det var vanligt att kritisera deras ställning.¹⁹ Även detta är intressant främst för uppsatsens andra frågeställning eftersom ett gemenskapsfrämjande arbete lätt kan resultera i den avskärningsanda som Edquist påtalar. Om det i undersökningen även framgår att föreningen främjar en nationalistisk anda jämsides gemenskapsarbetet så kan även detta spåda på tanken om dryckenskapen som nationell fiende. Detta skulle således kunna skapa en stark *vi-* och *dem-*känsla mot rusdrycksförespråkare som bör gå att urskilja i källmaterialet.

¹⁵ Edquist kategoriserar även landskapsromantiska dikter som nationalistiska i sin analys.

¹⁶ Edquist (2001). s. 50-53 & s. 70.

¹⁷ Edquist (2001). s. 269ff.

¹⁸ Edquist (2001). s. 29.

¹⁹ Edquist (2001). s. 70.

1.5.2 Ordenshusen

Ordenshusen är benämningen på de hus som ordensföreningar, exempelvis NTO Logen 1217 Thorsborg, bedrev sin verksamhet i. Den sista frågeställningen i min uppsats söker svar på hur ordenshuset Thorsborg räddades från konkurs. NTO Logen 1217 Thorsborg hade som bekant en ekonomisk skuld på nästan 200 000 kronor år 1964. Föreningen hotades således med konkurs. Varför det är intressant att undersöka denna händelse grundar sig i ordenshusens betydelse för ordensmedlemmarna. Historikern Märith Gunneriusson Karlström beskriver nämligen att hon i sin doktorsavhandling *Konsten att bli och förbli folklig - Svenska kyrkans och IOGT:s strategier och omvandling i kampen på offentlighetens arena 1880-1945* från 2004 kunde urskilja en hemkänsla inför ordenshusen. Detta har hon kunnat urskilja genom att studera vissa protokoll från IOGT och minnesskrifter från olika ordenshus. Ordenshusen har beskrivits som "helgedomar för ordenssyskonen"²⁰ och som ett andra hem.²¹ Eftersom NTO Logen 1217 Thorsborg undkom konkurs är det således intressant att undersöka om denna hemkänsla går att urskilja även i mitt källmaterial och om den bidrog till att rädda föreningen från konkurs. Gunneriusson Karlström poängterar även att många loger förlorade sina lokaler på grund av bristande förmåga att betala skulder. Många loger hade nämligen svårt att samla in nog stora medel. En lösning på detta problem var dock organisationen Våra Gårdar. Våra Gårdar bildades på 1950-talet och blev riksföreningen för nykterhetsrörelsens samlingslokaler. En av deras uppgifter var att ansvara för de ordenshus vars byggnadsföreningar tvingats till konkurs.²² Även denna del av Gunneriusson Karlströms forskningsstudie kommer att användas i uppsatsen. Detta för att undersöka om organisationen Våra Gårdar var bidragande till att rädda NTO Logen 1217 Thorsborg från konkurs.

Det andra verket som bör lyftas gällande ordenshusen är boken *Rörelser i tiden - En bok om kampen för ett nyktrare Sverige*, skriven av politices magister Åke Lindgren år 2001 vid Uppsala universitet. Lindgren har länge varit aktiv inom nykterhetsrörelsen och hans bidrag till nykterhetsrörelsens historieskrivning bör därför läsas och tolkas med detta i åtanke. Däremot finns en tydlig koherens mellan hans skildring av ordenshusen och den som Gunneriusson Karlström ger. Det som Lindgren dock bidrar med och det som kommer användas i besvarandet av uppsatsens fjärde frågeställning är hans redogörelse gällande ordenshusens behov av bidrag. Lindgren betonar nämligen vikten av statligt stöd till folkrörelsernas olika församlingslokaler. Han poängterar även att logerna tidigt blev varnade om att deras skuldsättning skulle göra logerna ofria och att lokalerna, och förvaltningen av dessa, skulle ta kraft från själva verksamheten.²³ Lindgrens forskning kommer således att användas i uppsatsens diskussions- och analysdel för att undersöka om statliga bidrag spelade en central roll i att rädda föreningen från konkurs.

²⁰ Gunneriusson Karlström (2004). s. 109.

²¹ Gunneriusson Karlström (2004). s. 108f.

²² Gunneriusson Karlström (2004). s. 62f.

²³ Lindgren (2001). s. 35 & s. 67.

1.5.3 Nykterhetsföreningarnas plats i ett föränderligt samhälle

Den tidsperiod som undersöks i denna uppsats är 1955-1964 vilket betyder att nykterhetsrörelsen vid denna tidpunkt hade varit aktiv i drygt 120²⁴ år. NTO Logen 1217 Thorsborg var vid samma tillfälle drygt 50 år. Detta betyder att både föreningen och rörelsen i stort har hållit sig levande genom många stora samhällsförändringar. Det faktum att föreningen höll sig levande i nästan 100 år medan ett flertal närliggande NTO-föreningar avvecklades bjuder in till frågan vad som gjorde föreningen framgångsrik. Svaret på denna fråga kan således bidra i besvarandet av uppsatsens fjärde frågeställning. Därför lyfts vidare den analys som Hilding Johansson gör i sin bok *Folkrörelser, folkstyrelse, folkhem* från 1993. I denna analyserar Johansson föreningarnas plats i ett föränderligt samhälle. Johansson har utöver att ha varit politiker inom Socialdemokratiska arbetarförbundet från 1956-1984 och riksdagsman 1961-1982 även doktorerat med avhandlingen *Den svenska godtemplarrörelsen och samhället* 1947. Han har dessutom varit aktiv inom IOGT. På grund av sin personliga förankring i nykterhetsrörelsen bör läsaren vara vaksam och medveten om att hans förmåga att ha ett objektivt förhållningssätt kan vara nedsatt. Detta är varför Johanssons verk används varsamt och med beaktning för eventuella överbetonningar i organisationernas förtjänster.

Johansson kommer i sin analys fram till att framgångsrika föreningar tenderar att ha en bättre anknytning till hembygden än de föreningar som har saknat en anknytning till hembygden. De föreningar som har lyckats bibehålla sin verksamhet i det förändrade samhället har arbetat för att förbättra den här anknytningen. Detta har föreningarna gjort genom att de har utvecklat den samhörighet som många invånare kände till sin hemort.²⁵ Detta är en trend som Johansson påstår sig ha kunnat urskilja "under senare år"²⁶. Eftersom detta skrevs 1993 bör Johanssons vaga formulering inte tolkas som en sanning även för den tidsperiod som undersöks i denna uppsats. Däremot är det intressant att granska vare sig NTO Logen 1217 Thorsborg anspelade på den anknytning som befolkningen kände till orten Edane i sin kamp mot konkurs. Johanssons analys kommer således användas för att granska om denna trend även går att urskilja i NTO Logen 1217 Thorsborg.

För att avslutningsvis återknyta till det viktiga gemenskapsarbetet som bedrevs inom nykterhetsföreningar bör ytterligare en poäng som Johansson gör i sin analys lyftas. Johansson påpekar nämligen att aktivitet och kamratskap är de två saker som föreningar hade att erbjuda i den tävling om människors fritid som uppstod på 1950-talet.²⁷ Därför kan det gemenskapsfrämjande arbetet även ses som ett verktyg för att bedriva en framgångsrik förening. Det är således intressant att granska om NTO Logen 1217 Thorsborgs gemenskapsfrämjande arbete bidrog till att rädda föreningen från konkurs. Johanssons analys kommer således användas för att tolka det resultat från empirin som berör gemenskapsarbetet i samband med konkurshotet 1964.

²⁴ Exakt årtionde för när nykterhetsrörelsen kom till Sverige brukar sägas vara 1830. Därav görs beräkningen att rörelsen var drygt 120 år på 1950-talet.

²⁵ Johansson (1993). s. 57.

²⁶ Johansson (1993). s. 57.

²⁷ Johansson (1993). s. 61f.

2. Undersökning

I detta kapitel kommer resultatet av undersökningen presenteras i tre separata avsnitt. Avsnitten benämns efter vilken frågeställning som resultatet ämnar besvara. Resultatet diskuteras och analyseras sedan i uppsatsens tredje kapitel. Observera att den tredje frågeställningen inte inkluderas i detta kapitel. Detta eftersom frågeställningen grundar sig i en tolkning av resultatet för frågeställning nummer två. Den tredje frågeställningen presenteras, analyseras och diskuteras således först i kapitel tre. Det källmaterial som delger information för att besvara frågeställningarna presenteras i detta kapitel under underrubriker. Dessa underrubriker fungerar som kategorier för att guida dig som läsare i resultatet.

2.1 Hur beskrev föreningen NTO Logen 1217 Thorsborg sin egen verksamhet?

2.1.1 Verksamhetsbeskrivningar

I ett dokument med titeln "Redogörelse för Logen 1217 Thorsborgs verksamhet inför dess 50-årsjubileum den 27 november 1955"²⁸ har föreningens femtio år långa historia sammanfattats på två A4-sidor. I redogörelsen betonas att sökandet efter en lokal prioriterades i föreningens arbete men att "när det fanns eget tak över huvudet blev det fart på verksamheten"²⁹. Vidare informerar föreningen att runt 1500 möten och "ett otal fester och samkväms"³⁰ har hållits samt att föreningen har agerat som värd för konferenser och årsmöten. Gällande lokalen beskrivs vidare att föreningen i och med renoveringen 1929 hade fått "en ny fin lokal och arbetet fortgick på bästa sätt"³¹. Redogörelsen avslutas med följande två citat:

Att rätt värdesätta logens arbete under alla dessa år skulle nog helst tillkomma en utomstående. Det torde dock inte råda alltför delade meningar om vad logen Thorborg betytt för bygden och trakten häromkring. Visst kunde mycket ha gjorts på ett annat och bättre sätt, men på den goda viljan har inte varit att ta miste, att den sedan inte alltid räckt till är en annan sak.³²

Inför de uppgifter som stå oss före, vill vi med de förpliktelser, som detta 50-årsjubileum innebär lova varandra att i fortsättningen om möjligt och efter måttet av våra krafter, på ett bättre sätt arbeta för de idéer, som är grundläggande för vår orden: Nykterhet - Fred - Folkuppföstran.³³

2.1.2 Tidningsurklipp och korrespondens

I en insändare i *Arvika Nyheter* den 8 april 1964 skriver föreningsmedlemmen Eric Johansson om broderskapstanken och Thorsborg. Insändaren är ett svar på en tidigare insändare där en skribent antyder att föreningen "sitter med händerna i kors"³⁴ gällande konkurshotet 1964. Johansson poängterar att så inte är fallet utan att föreningens medlemmar arbetar hårt för att

²⁸ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

²⁹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁰ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³¹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³² Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³³ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁴ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

rädda lokalen. Han betonar dock att samhället har utvecklats och att konkurrerande faktorer har tillkommit i samhället. De exempel han ger på konkurrerande faktorer är TV och bilar. Vidare betonas att broderskapstanken inom NTO är lika stark som för drygt 100 år sedan och att den är lika stark som hos andra rörelser. Han skriver att de precis som andra rörelser har målet att ge varje person en trivselfaktor. När föreningar som arbetar för att erbjuda detta inte får stöd av kommunledningen menar Eric Johansson att fallet blir som i Edane. Han påstår att “det är konstaterat att det inte endast är NTO-organisationen som blir lidande utan hela bygden och kommunen”³⁵. Vidare skrivs att broderskapstanken “är något av det finaste människan kan skapa och ge varandra”³⁶. Gällande att föreningen fått avslag i sin ansökan om ekonomiskt bidrag skriver Johansson att “det är bara att äga förhoppningen att samtliga känner till NTO:s valspråk, som förutom helnykterhet talar om fredstanken och folkuppfostran”^{37, 38}.

I ett brev till länsarbetsdirektör Arvid Eskel 1964 skrev föreningens ordförande Folke Westling att föreningen fått kritik för att vara “för restriktiva när det gäller att hålla efter berusade danstillställningar”³⁹. Westling skriver som ett svar till detta att han tar det som en komplimang. Detta eftersom han och föreningen anser att samlingslokalen Thorsborg i första hand är byggd för ortens kulturella liv. I bygdens kulturella liv måste det få förekomma “renodlade danstillställningar”⁴⁰ men att föreningen ser till att de är av “fostrande art”⁴¹. Föreningens fokus på bygdens kulturella liv framför total avhållsamhet från alkohol nämns även i ett brev från Westling till Värmlands landshövding Gustaf Nilsson 1964. Även i detta brev skrivs att “Det säjs även att vi i Edane håller efter spritmissbruk alltför rigoröst, men det tar vi mer som en komplimang”⁴². I båda dessa brev skriver Westling att renodlade danstillställningar där alkohol konsumeras måste få förekomma. Däremot betonar han att detta är föreningens ståndpunkt så länge “man håller efter spritmissbruk och det som följer i dess spår”^{43, 44}.

2.1.3 Protokoll och årsberättelser

I föreningens protokollsböcker sammanfattade sekreteraren det gångna verksamhetsåret vid varje årsslut. I dessa årsberättelser nedtecknas vad föreningen anser har varit särskilt viktigt under det gångna året. En trend som gått att urskilja i de tio årsberättelser som undersökts är att medlemsantal, delaktighet på lokala, regionala och nationella möten samt vilka tillställningar föreningen anordnat och deltagit på alltid inkluderas. Utöver dessa betonar föreningen ett flertal aktiviteter. I årsberättelsen från 1956 framgår att föreningens styrelse

³⁵ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁶ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁷ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁸ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

³⁹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁴⁰ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁴¹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁴² Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁴³ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁴⁴ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

deltog i en studieuppgift som NTO-tidningen *Ariel* anordnade. 1959 nedtecknas att föreningen har anordnat en folkbildningskurs med “mycket gott”⁴⁵ resultat och varje undersökt år firades folknykterhetens dag. Ytterligare aktiviteter betonas men dessa redogörs vidare i avsnitt 2.2.1. Något som däremot framkom i undersökningen var att föreningen beskrev medlemskapet som en kedja. I årsberättelsen från 1957 skrivs att “under året har kedjan ökat med 4 länkar eller medlemmar”⁴⁶. 1958 beskrivs att “Medlemskedjan har ökat med 6 länkar under året, 5 länkar har brustit”⁴⁷. Från ett möte den 1 januari 1958 nedtecknas även att föreningen “fick länka samman tre stycken nya länkar i vår kedja [...] som beviljats inträde”^{48, 49}. Hur denna sammanlänkning genomfördes delges inte.

2.2 Hur arbetade föreningen för att skapa gemenskap?

2.2.1 Protokoll och verksamhetsberättelser

Det gemenskapsfrämjande arbetet som identifierades i undersökningen består främst av organiserade tillställningar, resor och sångstunder. I en verksamhetsberättelse från 1964 skrivs exempelvis att föreningen haft julsamkväm och årsfest med andra lokala föreningar, att de anordnat en mannekänguppvisning i samarbete med den lokala firman Wassberg samt att de deltagit i en värmländsk budkavle⁵⁰. Det betonas även att föreningen anordnade en “trevlig och lyckad”⁵¹ träff för bygdens pensionärer samt att föreningen har promenerat över Brunskogsfjället och besökt sjön Örvattnet i Mangskog. Pensionärsträffen, där drygt 75 pensionärer deltog, avslutades med att alla sjöng *Värmlandsvisan*.⁵² Flertalet resor har även kunnat identifierats i styrelse- och mötesprotokollen. Den 25 februari 1956 beskrivs att en skidresa som flera av logens medlemmar tagit var “både rolig och blöt”⁵³ och att ytterligare en skidresa skulle anordnas för de som var intresserade. Den 13 mars 1957 nedtecknas att en resa till Ängen diskuterades och den 29 januari 1959 framgår att en hälsning ska spelas in och skickas till en norsk förening i förberedelse för en eventuell Norgeresa. Den 24 augusti 1959 nämns även en resa till Älgå som föreningen tänkt genomföra. Utöver dessa resor har föreningen även dokumenterat ett stort antal tillställningar som de både har arrangerat och deltagit i. Några tillställningar som återkommer varje år är sillsexa, nyårsdans, luciafirande och en vårfest i samband med första maj. Utöver dessa nedtecknades även ett flertal tillställningar av mer sporadisk karaktär. Exempel på sådana är kamratträff, trivselkväll, nyårsvaka, nykterhetsfest, Frödingsafton och orientering.⁵⁴ I följande citat från årsberättelsen

⁴⁵ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁴⁶ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁴⁷ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁴⁸ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁴⁹ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964

⁵⁰ En budkavle är ett litet föremål som innehåller ett meddelande. Detta meddelande fördes vidare mellan personer och användes ofta förr för att kalla bygdens befolkning till något särskilt.

⁵¹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁵² Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁵³ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁵⁴ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

1958 återfinns såväl sillsexan, vårfesten och övriga tillställningar som föreningen har arrangerat:

Våren hälsades välkommen tillsammans med Edane Manskör. Sillsexa har hållits enligt tradition med Brunskogs ledstjärna. Under året har logen Thorborg anordnat fem offentliga danser. Likaledes har logen Thorsborg stått som arrangör för fyra teaterkvällar, med både riks- och bygdeteater.⁵⁵

Ytterligare något som gick att urskilja vid närläsningen av protokollen från 1955-1964 var att varje föreningsmöte hade inslag av antingen underhållning, fika eller gemensam sång. På de flesta möten förekom alla tre. Endast ett fåtal möten stod utan något av dessa moment. Värt att nämna är att mötesanteckningarna i dessa fall saknade den höga detaljnivå som majoriteten av mötesanteckningarna hade. Den underhållning som förekom på föreningens möten var organiserad. Till varje möte hade ett antal medlemmar ansvar för att underhålla resterande medlemmar och för att servera fika. Den grupp som ansvarade för detta varierade från möte till möte. Grupperna hade av undersökningen att döma inga stränga direktiv utan det finns en stor variation i både underhållningen och fikaten. Exempel på underhållning som arrangerades av medlemmarna är högläsning, teater och sketcher, musik och olika lekar. Fikat bestod oftast av kaffe men tilltugget varierade, där allt från smörgåsar till våfflor serverades. Underhållning och fika skedde alltid efter att ordförande hade avslutat mötet.⁵⁶ Följande citat är taget ur protokollet från den 15 februari 1956:

§14

Sång nr. 22 sjöngs.

Ordf överlämnade nu till "Essingarna".

Vid brasans sken och tända ljus, blevo vi nu bjudna på gott kaffe, skorpor och pepparkakor. + plus stora härliga smörgåsar. Göran och Bengt ledde frågestund [...]. Sången "Här är unga käcka viljor" sjöngs. [...] Som avslutning läste Clas, Dan Andersson dikt "Sista natten i Paidalen".⁵⁷

I många fall skrev sekreteraren endast ut numret på vilken sång som sjöngs. I ungefär hälften av fallen skrevs dock sångtiteln ut. De sångtitlar som har gått att urskilja i styrelse- och mötesprotokollen är följande: *Takt, takt hållen takten, I sommarens soliga dagar, Var välkommen envar, Lägervisa/Här är många käcka viljor, Nationaltemplarorden, Nu är tid att sätta stora klara klockor igång, Rulla på, O, vad livet är härligt, Ju mer vi är tillsammans, Modersmålets sång, Vi sträva att livsglädjen fånga, Längtan till landet/Vintern rasat, Värmlandsvisan, Vi gå över daggstänkta berg och Jänta å ja*. I de fall som endast låtnummer delges går inte att fastställa vilken låt de sjöng. Ingen sångbok eller sånghäfte ingår i föreningens arkiv men sekreteraren hänvisar vid flera tillfällen till "Allsångshäftet"⁵⁸. Den 14 januari 1959 sjöngs *Slumrande toner* för den "bortgångne brodern Gustav Westling"⁵⁹ på föreningens möte. Detta eftersom de visste att det var hans favoritsång. Flera handlingar riktade mot individer i föreningen har kunnat urskiljas i undersökningen. Vid ett flertal gånger nedtecknas i protokollen att ordförande läser upp tackkort från medlemmar som fått

⁵⁵ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁵⁶ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 15 1951-1955; Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁵⁷ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁵⁸ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁵⁹ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

gåvor och hälsningar på sin födelsedag. I november 1956 skickades blommor till en avlidens medlems änka. När styrelsen i januari samma år fick reda på att en föreningsmedlem blivit inlagd på sjukhem skickades blommor även då. Utöver blommorna utseddes även två medlemmar ur styrelsen som skulle besöka den sjuka. Den 6 mars 1963 beslöt även föreningen att de skulle köpa blommor till en kvinna som skulle flytta till Gävle. Denna kvinna var inte medlem i föreningen men har enligt föreningen deltagit i många av deras samkväm.⁶⁰

De femton sångtitlar som listades ovan är de som har kunnat identifieras i läsningen av föreningens protokoll. Som nämndes tidigare är varken någon sångbok eller något sånghäfte inkluderat i föreningens arkivmaterial. Det går således inte att göra en exakt analys av sångernas innehåll. För att däremot kunna besvara uppsatsens tredje frågeställning gällande nationalism i det gemenskapsfrämjande arbetet kommer tre citat från tre sånger presenteras nedan.

Citat ur sången *Var välkommen envar*:

För att älska vårt land, för att tjäna dess sak,
för att värna dess tryggaste hopp
vi oss tätt slutit hop under ungdomens tak,
och dess fana vi glatt höja opp.⁶¹

Citat ur sången *I sommarens soliga dagar*:

Bland mognande skördar som gunga,
vi vandra i klunga och sjunga,
de gamla som hör oss blir unga.
Vi sjunga var vi gå, hallå, hallå!⁶²

Citat ur sången *Värmlandsvisan*:

Ack, Värmland, du sköna, du härliga land!
Du krona för Svea rikets länder!
Ja, om jag komme mitt i det förlovade land,
till Värmland jag ändå återvänder.⁶³

2.3 Hur räddades föreningens ordenshus från konkurs 1964?

2.3.1 Protokoll från sammanträde med Brunskogs kommunfullmäktige

Måndagen den 16 mars 1964 deltog NTO Logen 1217 Thorsborg vid ett sammanträde med Brunskogs kommunfullmäktige. I protokollet från detta sammanträde framgår att NTO Logen

⁶⁰ Styrelse- och mötesprotokoll, A1, 16 1956-1964.

⁶¹ Text skriven av Leopold Budde.

⁶² Text skriven av Gustaf Emanuel Johansson.

⁶³ Text skriven av Anders Fryxell.

1217 Thorsborg tidigare har fått avslag från kommunfullmäktige gällande sanering av logens ekonomi. Till sammanträdet den 16 mars 1964 hade logen därför presenterat en skrivelse till Brunskogs kommunfullmäktige. I denna skrivelse bad logen att frågan om ekonomiskt stöd till lokalen skulle prövas igen. I skrivelsen framgår att föreningens skulder stiger år för år eftersom den inte har möjlighet att “ens klara de till betalning förfallna annuiteterna å statslånet”⁶⁴. Föreningen beskrev den ekonomiska situationen som ohållbar. Vidare framgår att statens långivande myndighet preliminärt har utlovat ett statligt rekonstruktionsbidrag på 40 000 kronor samt ytterligare ett räntefritt stående lånebelopp på 15 000 kronor. Detta statliga bidrag och lån beviljas dock endast om Brunskogs kommun lämnar ett “icke oväsentligt ekonomiskt stöd”⁶⁵. Vidare specificeras att detta kommunala stöd behövde bestå av 25 000 kronor i bidrag och 15 000 kronor i räntefritt stående lån. NTO Logen 1217 Thorsborg deltar således på sammanträdet med en begäran bestående av tre krav. Dels att kommunfullmäktige beviljar logen ett bidrag på 25 000 kronor, dels att de beviljar ett ränte- och amorteringsfritt lån på 15 000 kronor, dels att de måste uttala att det finns ett stort behov av föreningens samlingslokal. Utkomsten av sammanträdet blev att föreningens begäran nekades av kommunfullmäktige.⁶⁶

2.3.2 Tidningsurklipp och korrespondens

Redan några dagar innan sammanträdet i Brunskog den 16 mars 1964 skriver ett flertal tidningar om föreningens situation. Den 14 mars skriver *Nya Wermlands-Tidningen* (NWT) att Edane hotar med bondetåg till Brunskogs kommunfullmäktige. Det förklaras att hela Edane ska åka till församlingssalen i Brunskog och delta på sammanträdet den 16 mars. NTO Logen 1217 Thorsborg satte upp affischer i samhället för att informera om händelsen. På dessa affischer upplyste föreningen att gratis bilskjuts anordnas och att “det skall bli folkvandring från tätorten ut på bygden”⁶⁷. Ordförande Folke Westling uttalade sig i NWT den 14 mars om att föreningen hoppas “nä en viss psykologisk inverkan”⁶⁸ med deras aktion. Dagen efter sammanträdet, den 17 mars, skriver *Svenska Dagbladet* att något i stil med bondetåget har utspelat sig i Brunskogs socken. Det beskrivs att “en lång bilkortege uppenbarade sig från samhället”⁶⁹. I NWT skrivs den 17 mars att “I förra veckan sökte anhängarna av lokalen Torsborg skapa opinion genom att uppmana Edaneborna och andra intresserade att mangrant möta upp vid måndagens sammanträde, och de hade lyckats bra med detta”⁷⁰. Trots det stora engagemanget från Edaneborna nekades som nämnt föreningens begäran.⁷¹

Kampen mot konkurshotet skildras i ett flertal brev som föreningen har skickat och sparat. Från mars till juni 1964 kunde ett ihärdigt arbete urskiljas där föreningen sökte bidrag på

⁶⁴ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁶⁵ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁶⁶ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁶⁷ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁶⁸ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁶⁹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁰ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷¹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

lokal, regional och nationell nivå. I ett brev till hemmanen i Brunskog den 11 april beskriver Folke Westling situationen och ber om ekonomiskt bidrag. Westling förklarar att det uttalades på fullmäktigesammanträdet den 16 mars att föreningen kunde inkomma med en ny begäran. Den nya begäran skulle dock endast prövas om föreningen ekonomiskt kunde påvisa att den kringliggande bygden hade ett intresse för att bevara lokalen. Uppgiften att kunna påvisa detta för kommunfullmäktige ligger till grund för ett flertal bidragssökande brev på lokal nivå. I ett brev till Billeruds Aktiebolags Sociala Fond skriver föreningen den 1 maj att föreningen har startat en insamling där de vädjar om bistånd från företag. Föreningen skriver att lokalen Thorsborg "har otvivelaktigt under de gångna åren haft stor betydelse för bygden och dess föreningsliv"⁷² och ber därför om ett bidrag på cirka 20 000 kronor från Billeruds Aktiebolag. Till länsarbetsdirektör Arvid Eskel påtalar Folke Westling att landsbygdens befolkning har ett ansvar gentemot bygden.⁷³ Han skriver följande:

Det skrivs och talas om att landsbygden blir utarmad på människor och skatteobjekt, men kan det bli annat när de människor som själva bor på landsbygden inte begriper att man måste göra någonting för att få människorna att bo kvar där.⁷⁴

Utöver att skriva till organisationer skrevs även brev till privatpersoner. Den 19 april skrev styrelsen ett brev adresserat till "medlemmar och förutvarande medlemmar i logen Thorborg Edane bosatta på annan ort"⁷⁵. I brevet skrivs följande två citat:

Du som har Dina rötter i Edane och kringliggande bygd och som med glädje minns den tid då Du själv var aktiv inom logen Thorborg, har Du något att vara tacksam för från den tiden?⁷⁶

Vi förväntar oss inte att Du ska ge så mycket. Men om Du anser att Ditt medlemskap i logen Thorborg betytt nånting för Dej under någon tid av Din levnad, vädjar vi till Dej att ge ett bidrag efter förmåga för att om möjligt rädda lokalen till bygden och till den ungdom som nu och framdeles växer upp i Edane.⁷⁷

Den 19 maj 1964, drygt två månader efter sammanträdet i Brunskog den 16 mars, skrev föreningen en tredje skrivelse till Brunskogs kommunfullmäktige. Skrivelsen inleds med att förklara att orsaken till att föreningens anhållan om kommunalt bidrag kommer så snart efter avslaget i mars beror på bygdens befolkning. Det står att det beror på att "bygdens befolkning på ett berömvärdt sätt slutit upp kring den insamlingsaktion vi igångsatt för att om möjligt rädda lokalen till bygden"⁷⁸. Vidare beskrivs att över 10 000 kronor har samlats in "på frivillighetens väg genom tecknade kontantbidrag från allmänheten"⁷⁹. Skrivelsen lämnades in till Brunskogs kommunalnämnd den 20 maj. Där beslöt kommunalnämnden att föreningens begäran gällande ett kommunalt bidrag på 25 000 kronor samt ett räntefritt stående lån på 15 000 kronor skulle prövas av kommunfullmäktige för en tredje gång. Detta skulle ske den 8 juni samma år. Orsaken till varför nämnden godkände ett tredje prövningstillfälle var, som

⁷² Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷³ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁴ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁵ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁶ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁷ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁸ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁷⁹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

NWT skrev den 22 maj, att föreningen kunde presentera teckningslistor för bidrag på över 10 000 kronor. NWT betonar att "så gott som hela Edane med omnejd tecknat sina namn"^{80, 81}.

Resultatet av insamlingen för Thorsborg den 8 juni när föreningens begäran skulle prövas av kommunfullmäktige uppgick till 13 882 kronor. Av dessa dryga 13 000 kronor bestod bidragsgivarna av fem organisationer och 290 enskilda bidragsgivare. Två dagar efter sammanträdet rapporterar *Värmlands Folkblad* (VF) att stridsfrågan i Brunskog är löst.⁸² Följande citat är hämtat ur VF den 10 juni 1964:

Vid sammanträde med Brunskogs kommunalfullmäktige på måndagskvällen beviljades logen Torsborg ett anslag på 25.000 kronor samt ett ränte- och amorteringsfritt lån på 15.000 kronor, varigenom logen även erhåller ett statligt rekonstruktionsbidrag på 55.000 kronor enligt förhandslöfte från statens nämnd för samlingslokaler. [...] Därmed räddades Torsborg från det konkurshot som den senaste tiden uppstått och lösningen har skett i samförståndets tecken.⁸³

⁸⁰ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁸¹ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁸² Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

⁸³ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

3. Diskussion och analys

Syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur en förening inom NTO beskrev och bedrev sin verksamhet mellan 1955 och 1964. Detta har gjorts för att försöka bidra till att fylla de kunskapsluckor som finns i historieskrivningen gällande NTO. Undersökningen har ämnat besvara fyra frågeställningar genom att granska källmaterial från föreningens arkiv. I detta kapitel kommer det undersökningsresultat som presenterades i föregående kapitel att diskuteras och analyseras. Detta kommer göras utifrån dels uppsatsens syfte och frågeställningar, dels utifrån bakgrund och tidigare forskning.

Utifrån NTO:s historia vet vi att organisationens mål under den undersökta tidsperioden var att påverka den samhälleliga och kulturella utvecklingen positivt genom att skapa förutsättningar för en lyckobringande folklig kultur. Detta mål verkar vara högst styrande även i NTO Logen 1217 Thorsborg. I undersökningen framkom att föreningen värnade om bygdens kulturella liv. Detta blir tydligt i de många offentliga tillställningar som föreningen organiserade och deltog i, exempelvis vårfesterna och diverse danstillställningar. Det blir även tydligt i sättet som föreningens medlemmar beskriver verksamheten. Det beskrevs ju vid två tillfällen att föreningen fått kritik mot deras förmåga att begränsa alkoholkonsumtionen i föreningens lokal. Ordförande Folke Westling betonade dock att föreningen tar kritiken som en komplimang. Han förklarade ju att alkoholkonsumtion är accepterat av icke-medlemmar i deras lokal så länge spriten inte missbrukas och får negativa konsekvenser. Föreningen verkar således prioritera bygdens kulturella liv framför centralorganisationens fokus på att avskaffa alkohol som konsumeras för njutningens skull. Samtidigt blir det i och med Westlings förklaring tydligt att föreningen utöver att värna om befolkningens rätt till renodlade danstillställningar även värnar om deras hälsa. Även detta stämmer överens med nykterhetsrörelsens ideologi, där ett mål ju var att forma friska och starka svenskar. Alkohol som konsumeras för njutningens skull verkar inom föreningen snarare ses som något oundvikligt i en bygd med ett lyckobringande kulturliv. Detta skulle således kunna ses som ett sätt som den lokala föreningen avviker från centralorganisationen. Centralorganisationens bestämmelse om total avhållsamhet från alkohol bland föreningens medlemmar verkar dock följas även i den undersökta föreningen. Det fördömande mot alkoholkonsumenter som Edquist beskrev som vanligt förekommande kunde dock inte urskiljas i undersökningen. Det går däremot inte att konstatera att ett sådant fördömande inte existerade inom föreningen utan det kan endast konstateras att kritik av detta slag inte lyckades identifieras i granskningen av uppsatsens källmaterial. Ett förslag på fortsatt forskning skulle således kunna vara att undersöka dessa tendenser för att bekräfta Edquists påstående.

Edquist påpekade även att naturen var högst väsentlig inom godtemplarorden. Han förklarade att IOGT ofta sökte sig ut till landsbygd och natur eftersom dessa symboliserade ett rent, friskt och nyktert liv. Tidigare förklarades att Edane är en tätort på landsbygden och att dess sjönära och skogstäta läge gjorde föreningen till ett intressant studieobjekt. I undersökningen framkom att föreningen, precis som IOGT i Edquists undersökning, sökte sig ut i naturen. Trots att majoriteten av resorna verkar ha gått till destinationer utanför Edane så har undersökningen visat att föreningen har gjort många resor ut i naturen. En slutsats skulle

således kunna dras att föreningens geografiska placering inte påverkade antalet resor som föreningen har gjort eller resornas destinationer. Trots att föreningen redan var lokaliserad i vad som kan klassas som en naturskön miljö har alltså naturresor varit frekventa.

Edquists forskning visade att nykteristerna i nykterhetsrörelsen var viktiga pionjärer i att sprida den naturpräglade nationalismen. Föreningens många resor ut till naturen, exempelvis resan till Ängen, vandringen över Brunskogsfjället och resan till Örvattnet, skulle utöver att ses som ett gemenskapsfrämjande arbete även kunna tolkas som en del i arbetet att sprida den naturpräglade nationalismen som Edquist påtalar. Detta eftersom det i källmaterialet inte gick att urskilja något uttalat syfte med naturresorna. En slutsats skulle således kunna dras att syftet med resorna var samma syfte som Edquist påtalar: att komma bort från stadens buller och ta del av den rena naturen. Naturresorna som föreningen gjorde skulle därför även kunna tolkas som ett verktyg för att forma den naturälskande, friska och starka människa som utgjorde nykterhetsrörelsens ideologi. Ytterligare en slutsats som skulle kunna dras är att föreningen på dessa naturresor har sjungit de vandringsånger som Edquist kategoriserar som nationalistiska. Denna slutsats kan dras eftersom vandringsvisor har sjungits flitigt under föreningens många inomhusmöten. Att dessa nationalistiska vandringsvisor har sjungits på resorna kan dock inte fastställas utan att finna empiriskt bevis, men att föreningen har sjungit vandringsvisor kan konstateras som ett faktum.

Vidare gällande det gemenskapsfrämjande arbetet kunde flera likheter mellan den undersökta föreningen och Edquists forskning identifieras. Edquist kategoriserade ju fester, kaffedrickande och sångstunder som gemenskapsfrämjande arbete inom nykterhetsorganisationerna. Min undersökning visade att alla dessa tre var vanligt förekommande aktiviteter i NTO Logen 1217 Thorsborg. Detta bekräftar Edquists påstående att kaffe, sång och fest var viktiga byggstenar i nykterhetsrörelsens gemenskapsfrämjande arbete. De sånger som kunde identifieras i undersökningen är av intresse att analysera. Edquist påpekade ju i sin studie att en stor del av de dikter som IOGT publicerade och använde i sin verksamhet innehöll nationalistiska anspelningar. I avsnitt 2.2.1 presenterades tre verser ur de tre sångerna *Var välkommen envar*, *I sommarens soliga dagar* och *Värmlandsvisan*. Dessa presenterades eftersom det är av intresse att undersöka om nationalistiska anspelningar går att återfinna även i den undersökta föreningen. Citatet ur sången *Var välkommen envar* uppmanar ju till att sluta samman för att älska sitt land och för att tjäna dess sak. Detta skulle definitivt kunna tolkas som en nationalistisk anspelning eftersom sången hyllar nationen och värnar om dess intressen. Sången *I sommarens soliga dagar* är en vandringsvisa med fokus dels på att idealisera naturen, dels på att betona sångens förmåga att liva upp människor. Edquist förklarade att det var just den naturpräglade nationalismen som nykteristerna var duktiga på att sprida och sjungandet av denna vandringsvisa skulle definitivt kunna tolkas som en del av ett nationalistiskt arbete. Detta dels eftersom det är en vandringsvisa, som ju Edquist listade som ett exempel på typiskt svenskt, dels eftersom visan glorifierar den svenska naturen. Den sista sången, *Värmlandsvisan*, har även den inslag av nationalistiska anspelningar. I denna beskrivs Sverige som det förlovade landet. Budskapet med sången är dock att man alltid återvänder till sköna Värmland vilket gör sången landskapsromantisk. Jag, precis som Edquist, kategoriserar således

landskapsromantiska verk som nationalistiska. Alla dessa tre sånger skulle således kunna tolkas innehålla nationalistiska anspelningar. Värt att nämna är dock att det inte går att helt utesluta att de sångtitlar som har nedtecknats i protokollsböckerna inte är nykterhetscentrerade omskrivningar av originalsångerna. Detta eftersom en sångbok eller ett sånghäfte inte inkluderades i föreningens arkivmaterial. En träffsäker analys av den undersökta föreningens sångval går därför inte att genomföra. För att kunna göra en träffsäker analys som korrekt kan ställas mot Edquists resultat behöver ytterligare källmaterial undersökas. Eftersom det dock nämns att *Värmlandsvisan* sjöngs på träffen för bygdens pensionärer 1964 skulle slutsatsen kunna dras att åtminstone denna sång inte är en omskrivelse. Detta eftersom det inte är troligt att de drygt 75 pensionärer som deltog på träffen skulle delta i allsång med en omskriven och nykterhetscentrerad version av *Värmlandsvisan*. Att *Värmlandsvisan* sjöngs på en träff för icke-medlemmar stämmer även överens med Edquists påstående att godtemplarorden arbetade för att skapa en nationell identitet bland både medlemmar och icke-medlemmar. Detta menar han gjordes genom att sjunga nationella sånger och använda svenska flaggan. Min undersökning bekräftar att nationella sånger sjöngs på både privata och offentliga tillställningar även inom NTO. Ett användande av den svenska flaggan har dock inte gått att urskilja i undersökningen. Den delen av Edquists påstående förblir således obekräftad och ger upphov till vidare forskning.

Att föreningen arbetade för att skapa gemenskap bland sina medlemmar blev tydligt i undersökningen. Detta gjordes genom att fika, sjunga sånger, göra gemensamma resor, leka lekar och anordna och delta i festligheter. Att skapa gemenskap verkar dock även ha gjorts på individnivå. Vid flera tillfällen framkom att enskilda individer, både medlemmar och icke-medlemmar, mottagit besök, blommor och andra gåvor. Att styrelsen vid sitt möte den 14 januari 1959 även kunde sjunga *Slumrande toner* för att de visste att detta var den avlidne medlemmens favoritsång visar på en stark gemenskap och kamratskap inom föreningen. De handlingar som utfördes på individnivå skulle även kunna tolkas som ett verktyg för att göra befolkningen lycklig. Utifrån NTO:s historia vet vi ju att målet var att utveckla en folklig kultur som gjorde befolkningen lycklig. Att utföra handlingar som får den enskilda individen att känna sig sedd skulle då kunna ses som ett verktyg för att uppnå detta. Något som stärker denna tolkning är även att föreningsmedlemmen Eric Johansson skrev att ett av deras mål var att ge varje individ en trivselfaktor. Ytterligare något som stärker påståendet att föreningen hade stark gemenskap bland sina medlemmar är att de beskrev medlemskapet som en kedja. Sättet som föreningen beskriver denna kedja på talar för att de verkligen värnade om medlemmarna, eller länkarna som de kallade dem. Detta eftersom de beskriver att länkar har brutit när föreningen har tappat medlemmar och eftersom de beskriver att de nya länkarna måste sammanlänkas för att kedjan ska bli komplett. Denna starka gemenskap stämmer väl överens med vad Johansson hävdar i sin analys om föreningarnas plats i ett föränderligt samhälle. Föreningen beskrev ju själva att de märker av att samhället har förändrats och att fler konkurrerande faktorer har tillkommit. Detta är precis vad Johansson antyder i sin analys när han kommer fram till att aktivitet och kamratskap är de två saker som föreningar kan erbjuda i det nya samhället. Johansson menade att stark kamratskap var ett verktyg för att bedriva en framgångsrik förening. NTO Logen 1217 Thorsborg var en av de längst aktiva NTO-föreningarna i Värmland och deras starka gemenskap mellan dels medlemmarna, dels

föreningen och bygden skulle kunna tolkas som en orsak till föreningens långa existens. Med denna tolkning bekräftar min undersökning således Johanssons påstående om att en stark kamratskap kan ses som en framgångsfaktor hos föreningar.

Ett viktigt skede i föreningens existens var dock händelserna 1964. Undersökningen ämnade svara på hur föreningens lokal räddades från konkurs 1964. Resultatet från undersökningen visade att statligt stöd var högst centralt i föreningens överlevnad, precis som Lindgren hävdade. Min undersökning visade dock att även kommunalt stöd var viktigt. Detta är inget som framkom i Lindgrens forskning. För att kunna konstatera att kommunalt stöd var lika viktigt som statligt stöd även för andra föreningar krävs dock vidare forskning. Gunneriusson Karlström påpekade ju att många loger förlorade sina ordenshus på grund av bristande förmåga att betala sina skulder. Detta stämmer i allra högsta grad överens med fynden från min undersökning eftersom det var just föreningens skulder som försatte dem i ekonomisk knipa. Något som dock inte gick att identifiera i undersökningen var en uttalad stark hemkänsla inför ordenshuset bland medlemmarna. Detta var något som Gunneriusson Karlström pekade ut som urskiljbart i sin forskning om ordenshusen. I hennes forskning gick det att urskilja en uttalad hemkänsla gentemot ordenshusen. Detta har inte kunnat identifieras i min undersökning. Något som dock skulle kunna tolkas som ett bevis på att denna hemkänsla fanns även i NTO Logen 1217 Thorsborg är deras kedjeliknelse. Detta eftersom medlemskedjan och den starka gemenskapen mellan medlemmarna skulle kunna liknas vid ett familjeband. Om föreningens medlemmar såg föreningen som en andra familj skulle ordenshuset Thorsborg således kunna tolkas som deras andra hem. Detta är dock bara spekulationer eftersom någon uttalad hem- eller familjekänsla inte gått att identifiera. Föreningen tillskrev lokalen med fina attribut, men den explicita glorifiering av lokalen som Gunneriusson Karlström betonade lyckades jag inte identifiera i undersökningen. Ytterligare något som Gunneriusson Karlström betonade var att Våra Gårdar ofta bidrog till att rädda ordenshus från konkurs. I min undersökning framkom dock att Våra Gårdar inte spelade en avgörande roll i föreningens arbete mot konkurshotet. För att bekräfta Gunneriusson Karlströms forskningsresultat skulle således ytterligare studier behöva genomföras. En slutsats skulle eventuellt kunna dras att föreningens ekonomiska knipa inte ansågs vara allvarlig nog för att organisationen Våra Gårdar skulle bistå med ekonomisk hjälp. NTO Logen 1217 Thorsborg lyckades ju bevisligen samla in nog stora medel för att behålla sin lokal och verksamhet, vilket ju eliminerade behovet av hjälp från Våra Gårdar.

I undersökningen framkom att staten var mer villig att bidra ekonomiskt än vad Brunskogs kommun var. Brunskogs kommunfullmäktige krävde ju att föreningen ekonomiskt kunde påvisa att ett intresse för lokalen fanns hos bygden. Det blev dock tydligt i undersökningen att denna uppgift inte utgjorde några större problem hos föreningen. Genom att skriva till bygdens organisationer, olika ämbetsmän och anspela på den anknytning som ortsborna kände till bygden lyckades föreningen påvisa detta intresse redan efter drygt två månader. På två månader lyckades föreningen samla in strax över 13 000 kronor där "så gott som hela Edane med omnejd tecknat sina namn"⁸⁴. Detta bekräftar Edquists påstående att

⁸⁴ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u. å.

nykterhetsföreningarnas nöjesverksamhet ofta var särskilt uppskattad på landsbygden. Dock kan det inte konstateras att föreningen var ensam med att erbjuda organiserade nöjen i Edane men resultatet från deras insamling 1964 bevisar definitivt att befolkningen uppskattade vad föreningen gjorde för samhället. Johansson förklarade ju att framgångsrika föreningar, alltså de som lyckats behålla sin verksamhet i ett förändrat samhälle, utvecklade den samhörighet som befolkningen kände till bygden. Dessa tendenser gick att urskilja i undersökningen. Ordförande Folke Westling uttalade ju till och med att föreningen ämnade "nä en viss psykologisk inverkan"⁸⁵ med sin aktion. I det brev som skrevs till medlemmarna den 19 april 1964 anspelar föreningen på den samhörighet som medlemmarna kände dels till lokalen, dels till bygden i stort. Detta blir särskilt tydligt i andra citatets sista mening där föreningen uppmanar mottagarna till att bidra till att rädda lokalen till bygden och till framtida ungdomar. Att så många från Edane med omnejd gav föreningen ekonomiskt bidrag skulle även kunna ses som ett kvitto på den gemenskap som föreningen lyckades skapa med bygdens befolkning. Tidigare nämndes att föreningen tog det som en komplimang att de fått kritik för deras förmåga att hålla lokalen fri från alkohol. Föreningens svar på detta var att lokalen i första hand är bygd för bygdens kulturella liv och att renodlade danstillställningar måste få förekomma. Detta är ett bevis på att föreningen satte bygdens behov framför centralorganisationens vision om en nyktrare befolkning. Dock gjorde föreningen det tydligt att spritmissbruk och det som följer i dess spår inte tolererades av föreningen. Föreningen verkade således anpassa sin verksamhet efter det utvecklande samhället. Detta genom att acceptera att alkoholkonsumtion och renodlade danstillställningar var en oundviklig del i den lyckobringande folkliga kulturen som NTO ville främja. Att de fokuserade på bygdens bästa framför visionen om ett helnyktert folk verkar definitivt vara en av faktorerna som gjorde föreningen så framgångsrik och som räddade samlingslokalen Thorsborg från konkurs 1964.

Uppsatsens syfte var att undersöka hur en lokal NTO-förening beskrev och bedrev sin verksamhet mellan 1955 och 1964. Undersökningen har visat att föreningen i huvudsak beskrev och bedrev sin verksamhet i enlighet med centralorganisationens uttalade direktiv. Total avhållsamhet från alkohol upprättades inom föreningen, de betonade fredstanken och folkuppfostran och de arbetade för att skapa en lyckobringande folklig kultur. Föreningen beskrev att broderskapstanken var stark samt att målet var att ge varje person en trivselfaktor. NTO hade som mål att avskaffa alkohol som konsumerades för njutningens skull. Här avvek föreningen dock genom att skapa uppfattningen om att alkohol kan bidra positivt till en bygds kulturella liv. De satte således befolkningens vilja och behov av en profan samlingslokal framför en av NTO:s tre grundpelare: nykterhet. Detta har tolkats som en av faktorerna som gjorde föreningen framgångsrik och som höll den levande i det föränderliga samhället. Ännu en framgångsfaktor var föreningens gemenskapsfrämjande arbete, där en stark gemenskap har kunnat skildras både på grupp-, samhälls- och individnivå. Slutligen har en stor del av föreningens gemenskapsfrämjande arbete kunnat tolkas som nationalistiskt. Detta med hjälp av Samuel Edquists studie om nationalism inom IOGT, där flera likheter mellan hans och mitt resultat har identifierats. Exempel på likheter i det nationalistiska arbetet är sånger, lekar och resor ut till naturen.

⁸⁵ Handlingar ordnade efter ämne, F1, 1 1890-1994 u å.

4. Sammanfattning

Denna B-uppsats undersöker hur en lokal förening inom nykterhetsorganisationen Nationaltemplarorden (NTO) beskrev och bedrev sin verksamhet mellan 1955 och 1964. Detta har gjorts utifrån fyra frågeställningar. Den första frågeställningen söker svar på hur föreningen beskrev sin egen verksamhet. Den andra frågeställningen söker svar på hur föreningen arbetade för att skapa gemenskap. Den tredje frågeställningen söker svar på om det gemenskapsfrämjande arbetet kan tolkas som nationalistiskt och den fjärde frågeställningen söker svar på hur föreningens ordenshus räddades från konkurs 1964. Den förening som har undersökts är NTO Logen 1217 Thorsborg i Edane i Värmland. Det källmaterial som har undersökts har hämtats ur föreningens eget arkiv som går att återfinna på Föreningsarkivet i Värmland. Mer specifikt är det föreningens mötes- och styrelseprotokoll från de aktuella åren samt diverse tidningsurklipp, verksamhetsbeskrivningar och korrespondens som har granskats. Detta material har granskats genom en kvalitativ textanalys.

Resultatet från undersökningen visade att NTO Logen 1217 Thorsborg huvudsakligen beskrev och bedrev sin verksamhet i linje med centralorganisationens direktiv. Föreningen upprättade total avhållsamhet från rusdrycker från sina medlemmar samt betonade fredstanken, broderskapstanken och folkuppfostran. Föreningen arbetade även för att skapa en lyckobringande folklig kultur. En avvikelse från centralorganisationen kunde dock urskiljas i undersökningen. Undersökningen visade nämligen att föreningen prioriterade bygdens kulturella liv framför centralorganisationens vision om ett samhälle fritt från rusdrycker som konsumeras för njutningens skull. Undersökningen visade även att föreningen skapade gemenskap genom att fika, festa, leka, resa och sjunga. Föreningens gemenskapsfrämjande arbete kunde urskiljas både på individ-, grupp- och samhällsnivå. I uppsatsens analyserande avsnitt drogs även slutsatsen att föreningens gemenskapsfrämjande arbete kan tolkas som nationalistiskt. Detta gjordes genom att ställa resultatet mot tidigare forskning. Slutligen visade undersökningen att föreningens ordenshus räddades från konkurs 1964 eftersom föreningen ekonomiskt kunde bevisa att det fanns ett intresse att bevara ordenshuset hos lokalbygden. Tydligt blev det även att statligt- och kommunalt ekonomiskt stöd var avgörande för föreningens överlevnad.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor:

Föreningsarkivet i Värmland

NTO Logen 1217 Thorborg, Edane, Brunskog

Styrelse- och mötesprotokoll A1:15 1951-1955

Styrelse- och mötesprotokoll A1:16 1956-1964

Handlingar ordnade efter ämne F1:1 1890-1994 u å

Litteratur:

Berglund, Louise & Ney, Agneta (2015). *Historikerns hantverk: om historieskrivning, teori och metod*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Edquist, Samuel (2001). *Nyktra svenskar: Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879-1918*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2001

Gunneriusson Karlström, Märith (2004). *Konsten att bli och förbli folklig [Elektronisk resurs] : Svenska kyrkans och IOGT:s strategier och omvandling i kampen på offentlighetens arena 1880-1945*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2004

Hämtad från: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:165366> [2023-05-15]

Johansson, Hilding (1993). *Folkrörelser, folkstyre, folkhem*. 1. uppl. Malmö: Sober Förlag

Johansson, Hilding (1980). *Folkrörelserna i Sverige*. 1. uppl. Malmö: Sober Förlag

Lindgren, Åke (2001). *Rörelse i tiden: En bok om kampen för ett nyktrare Sverige*. 1. uppl. Malmö: Sober Förlag

Webbsidor:

Björkman, Jenny, Populärhistoria.se. Systemskiftet. *Populärhistoria*. 2004.

<https://popularhistoria.se/politik/systemskiftet> (Hämtad: 2023-03-29)

Riksarkivet. NTO Logen 1217 Thorborg, Edane, Brunskog (1905-2000): Postvisning. *Riksarkivet*. <https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=Arkis%201182ac44-39c2-466d-8df5-a4165703a877> (Hämtad 2023-03-24).